

ELEKTRON KİTABXANALARIN KOMPLEKTLƏŞDİRİLMƏSİNİN BƏZİ MƏSƏLƏLƏRİ

Aşur Əliyev

*Kitabxana resursları və informasiya axtarış sistemləri
kafedrasının dosenti, tarix üzrə fəlsəfə doktoru*

Rəşad Qardaşov

*Kitabxana resursları və informasiya axtarış
sistemləri kafedrasının baş müəllimi
qardashov@inbox.ru*

Некоторые проблемы набора электронных библиотек

Резюме:Статья отражает ряд научно-теоретических, методологических и практических проблем электронных библиотек набора. Кроме того, эта статья прогрессивные систематизированные практические примеры передового набора в обработке электронных библиотек.

Some problems of recruitment of the electronic libraries

Abstract: The article is reflected about a number of scientific-theoretical, methodological and practical problems of recruitment electronic libraries. Also this article is systematized progressive examples of advanced practice in processing of recruitment electronic libraries.

Açar sözlər: kitabxana, elektron resurs, informasiya texnologiyası, komplektləşdirmə, kataloqlaşdırma, elektron kitabxana, elektron kataloq.

Ключевые слова: библиотеки, электронные ресурсы, информационные технологии, приобретение, каталогизация, электронная библиотека, электронный каталог.

Keywords: library, electronic resource, information technology, recruitment, cataloging, electronic library, electronic catalog.

Məlum olduğu kimi, kitabxana fondlarının ənənəvi komplektləşdirilməsində ədəbiyyatın alınması əvvəlcə planlaşdırılır. Belə halda komplektləşdirmə mənbələri kitabxana kollektoru, əlaqədar kitab mağazaları, dövrü nəşrlərin əlaqədar abunə agentliyi və təşkilatların müəyyən kitabxanaya verdiyi kitab hədiyyələridir. Elektron nəşrlərin, sənədlərin və digər bu kimi elektron resursların kitabxanalara komplektləşdirilməsi mənbələri və üsulları xeyli fərqlidir.

Elektron sənədlərin və digər əlaqədar resursların (məs: biblioqrafik məlumat bazaları, elektron kataloqlar, web-saytlar və s.) əsas komplektləşmə mənbəyi internet resurslarıdır. Bu texnologiyadan istifadə etdikdə tez-tez yeniləşdirilən, əlavələr edilən və pulsuz yayılan elektron sənəd növlərinin komplektləşdirilməsi əlverişli deyil. Belə halda əlaqədar elektron sənəd növünün və massivinin vaxtaşırı aktuallaşdırılmasını həmin resursu istehsal etmiş (hazırlamış) qurumun öz üzərinə

qoymaq, resursa dair bibliografik və ünvan məlumatlarını isə ya kitabxananın məxsusi elektron kataloquna, ya da xüsusi registrinə (istifadə üçün tövsiyə olunan informasiya resurslarının siyahısı) daxil etmək daha məqsədəuyğundur. (1, s.8)

İnternetdə olan pullu informasiya resurslarından kitabxana fondlarının komplektləşdirilməsinin hazırda istifadə edilən ən kütləvi üsulu müraciət (istifadə) üçün lisenziyanın (pulödəmə əsasında bağlanan müqavilə) alınması, istifadə ediləcək elektron sənədlərin bibliografik yazılarının (təsvirlərinin) tərtibi və internet şəbəkəsi vasitəsilə kitabxananın oxucularına təqdim olunmasıdır. Bu üsul xeyli maliyyə və əmək sərfi tələb edir. Çünki bu prosesdə bir sıra hüquqi və təcrübi məsələlər zaman etibarı ilə təkmilləşdirilməlidir. Bununla da komplektləşdirilən elektron materiallar fiziki olaraq sahibkarın, yəni informasiya təchizatçılarının ixtiyarında qalır, kitabxanalar isə alınmış lisenziyanın şərtlərindən asılı olaraq onlardan müvəqqəti və ya daimi istifadə hüququna malik olur. (3, s.19)

İstənilən komplektləşdirmə üsulunda sənədlərin profilə uyğun olaraq dəqiq seçilməsi oxucu sorğusunun və tələbatının dərindən öyrənilməsi ilə bağlıdır. Çap və elektron sənədlərin istifadəsi üçün ştrix-kodlaşdırma sistemi tətbiq etmiş, həmçinin registrasiya (qeydiyyat) edilmiş elektron resursları olan avtomatlaşdırılmış kitabxanalarda oxucu sorğularının təhlili çox sadə və asandır. Ştrix-kod sistemi hər bir çap və elektron sənədin istifadəsinin kompleks xarakteristikasını (sənədin adı, növü, tipi, istifadə intensivliyi və s.) aşkarlamağa və ümumiyyətlə fondun istifadəsinin bütün cəhətlərini müəyyən etməyə imkan verir. Bu prosesdə əl üsulu ilə hesablama demək olar ki, yoxdur. (10, s.55)

İstər ənənəvi, istərsə də elektron kitabxanaların vacib problemlərindən biri əlaqədar kitabxananın profilinə uyğun olan yüksək keyfiyyətli sənədlərin seçilməsidir. Bəzi mütəxəssislərin fikrincə, elektron sənədlərin komplektləşdirilməsində seçmə üsulunun istifadəsi qismən lazımdır. Bu üsul yalnız optik disklərdə buraxılan nəşrlər üçün tətbiq edilməlidir; digər uzaqlaşdırılmış elektron-informasiya resurslarının komplektləşdirilməsində isə seçmə aparmaq gərəksizdir. Çünki həmin resursların tərkibi və məzmunu tez-tez dəyişir və aktuallaşdırılır, yeniləşdirilir, əlavə edilir və s.

Digər qrup mütəxəssislər komplektləşdirmə üçün çap əsərlərində olduğu kimi, elektron nəşrlərin və sənədlərin (resursların) seçilməsini vacib hesab edir.

1. Müraciət (axtarış, istifadə) üçün çoxlu sayda elektron informasiyalar təqdim olunur, onların adları və sayı sürətlə artır. Buna görə də, seçmədə səhvlərin olması ehtimalı artır.

2. Uzaqlaşdırılmış şəbəkə resursları getdikcə daha çox ikinci növ sənədlərlə

təqdim olunur. Məs: referatlar, annotasiyalar, tezislər və s. Təcrübələr göstərir ki, referatların çox hissəsi əsasında ilkin nəşrin (orijinalların) məzmun keyfiyyətini dəqiq müəyyən etmək çətindir.

3.Sürətlə artan elektron resurslar tam şəkildə elektron variantda dərc edilir. Onlar üçün referatlaşdırma metodları və mexanizmi işlənməmişdir. (11, s.39)

Deyilən səbəblərə görə, elektron kitabxanalara açıq web-saytların kəmiyyətini deyil, seçmə yolu ilə onların komplektləşdirmə keyfiyyətini artırmağa çalışırlar. Elektron informasiyaların komplektləşmə mənbələrinin seçilməsində peşəkar kitabxanaçının aparıcı rolunu əvəz edən başqa bir vasitə yoxdur. Qeyd edək ki, kitabxanaçının vacib funksiyalarından biri təkcə komplektləşdirmə prosesində deyil, həmçinin sənədlərin təkrar komplektləşdirilməsində, ədəbiyyatın fondan çıxarılmasında və depozitar fondun təşkilində seçmə aparmaqdadır. Ən böyük kolleksiyaya (115000 adda), yəni fonda malik olan ABŞ-ın Konqres kitabxanası bir sıra obyektiv və subyektiv amilləri nəzərə alaraq komplektləşdirmə aparır. Elektron resursların formalaşmasına xüsusilə böyük diqqət yetirilir. (9,s.25)

Beləliklə, aydın olur ki, bütün mövcud olan elektron informasiya resursları 3 tərkib hissədən ibarətdir.

1.Pulsuz, yəni hamı üçün açıq olan şəbəkə (internet) resursları. Bu resursları istifadə etmək, yəni öz məxsusi serverinə (elektron saxlayıcısına) keçirmək üçün resurs sahiblərindən icazə almaq lazımdır. Çox zaman yalnız bir dəfəlik istifadə üçün razılıq almaq da lazım gəlmir. Ancaq kitabxana hər hansı bir web-sənədi yaxud biblioqrafik məlumat bazasını öz elektron fonduna keçirməyə və mühafizə etmək istəyirsə, sənəd sahibindən təqribi razılıq almalıdır, yəni onun saytında sadəcə olaraq qeydiyyatdan keçməlidir. Burada heç bir pul tələb olunmur.

2.Portativ informasiya daşıyıcılarından olan kitab, jurnal və digər növsənədləri komplektləşdirmək kağız sənədlərdə olduğu kimidir. Onları əlaqədar kitab mağazalarından və abunə agentliklərindən pul ödəmə yolu ilə alıb elektron kitabxanaya daxil etmək olar. Nəşriyyatlarda da birbaşa belə sənədləri satırlar. Baxmayaraq ki, bu komplektləşdirmə üsulu xarici ölkə kitabxanalarında hələ XX əsrin 80-ci illərindən tətbiq edilir, respublikada bu işlər zəifdir. Çünki nəşriyyatlarımızda belə məhsullar hazırlanmır. Xarici ədəbiyyatı deyilən formada almaq isə baha başa gəlir. Əlaqədar kitabxanada versiyası əsasında belə elektron kitabları hazırlamaq çoxlu texniki avadanlıq tələb edir, mürəkkəb prosesdir və hazır şəkildə almağa nisbətən daha bahadır.

3. Pullu şəbəkə resurslarına elektron informasiyaların komplektləşdirilməsi ən vacib əhəmiyyət daşıyır. Çünki ən aktual keyfiyyətli sənədlər məhz bu tip resurslarda mühafizə olunur. Onların çox hissəsinin, ümumiyyətlə, çap versiyası

olmur. Burada lisenziyalaşdırma üsulu istifadə edilir. Lisenziya müqaviləsi informasiya təchizatçısı ilə onun tələbatçısının əlaqələndirilməsidir. Lisenziyanın hüquqi əsası müəlliflik hüququ haqqında qanundur. Azərbaycan Respublikasında da bu istiqamətdə “Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında” qanun qəbul edilmişdir. Lakin burada intellektual elektron mülkiyyətin, daha dəqiq desək, elektron informasiyaların lisenziyalaşdırılması məsələləri dolğun şəkildə öz əksini tapmamışdır. Elektron informasiyanın lisenziyasının əsas xüsusiyyətləri odur ki, o sahiblik hüququ deyil, yalnız istifadəçi hüququ verir. Lisenziya ilə elektron informasiyanın istifadəsinə müxtəlif şərtlər və məhdudiyyətlər qoyulur (məs: istifadə yeri, istifadəçi yerinin miqdarı, istifadənin yoxlanması, arxivləşdirmə (ehtiyat surətinin yaradılması), arxiv materiallarına müraciət və s.).(4, s.111)

Pullu istifadə üçün hazırlanmış elektron informasiya resurslarının kompleksləşdirilməsini təmin etmək üçün konkret lisenziya müqaviləsinin əsas şərtlərini qısaca olaraq göstərək:

1. Lisenziya materialları milli və beynəlxalq qanunlarla qorunan müəlliflik və sahiblik obyektidir;

2. Elektron resurslara müraciət hüququ olan istifadəçilərin tərkibi lisenziya müqaviləsi ilə təsdiq edilir. Müraciət hüququ ancaq əlaqədar təşkilatda qoyulmuş kompüterlərə verilir;

3. Əlaqədar təşkilatın kompüterində işləmək şərtlə istifadəçilərə icazə verilir ki, axtarış, baxmaq(oxumaq) və yükləmək əməliyyatları aparsın, şəxsi istifadəyə alınmış informasiyanı çapa versin, yaxud öz kompüterinin yaddaşında saxlasın və digər informasiya daşıyıcısına keçirsin. Lisenziyası olmayan digər təşkilatların istifadəçiləri elektron jurnalda məqalələrin mündəricatına, bibliografik təsvirlərinə (referat və məqalələrin tam mətni istisna olmaqla) baxmaq (oxumaq), həmçinin digər axtarış imkanlarını istifadə etmək hüququna malikdirlər;

4. Fərdi qeydiyyat şəraitində müəyyən bir istifadəçinin istifadə etdiyi informasiya digərləri üçün ümumaçıq informasiya ola bilməz. Lisenziya verən təminat verir ki, istifadəçinin razılığı olmadan onun istənilən qeydiyyat materialları reklam vermək məqsədilə istifadə edilə və icazə olmadan üçüncü şəxsə bildirilə bilməz;

5. Əlaqədar lisenziya obyektini olan saytda materialları aşağıdakı hallarda birbaşa, yaxud dolay yolla istifadə edilə bilməz:

- a) geniş yaymaq məqsədilə və sistemlik olaraq surətlərin alınması, yaxud nümayişi (qismən jurnalların buraxılışının surətini çıxarmaq qadağandır);
- b) kütləvi informasiya vasitələrində dərcetmə, yaxud açıq istifadə üçün internetdə yerləşdirmə;

c) təkrar yayma, satma, yaxud sublisensiyalaşdırma, o cümlədən pullu xidmət üçün istifadə etmə, lisenziya almış təşkilatın istifadəçi olmayan istənilən şəxsə istənilən formada sistemli şəkildə xidmət və ya təminat (fasiləsiz xidmət). (7,s.300)

Lisenziya əsasında istifadəsinə icazə verilmiş informasiya məhsulunun ilk elektron formatını forma və məzmunca dəyişmək, onun hər hansı bir digər elektron sistemə adaptasiya və digər dilə tərcümə edib kütləvi tirajla yayılması müəllif və digər mülkiyyət hüquqlarının pozulması hesab edilir. Lisenziya müqaviləsi informasiya məhsulunun sahibi (naşir və nəşriyyat) və çap formasında olan təşkilatın rəhbəri tərəfindən imzalandıqdan, möhürlə təsdiq edildikdən və alındıqdan sonra rəsmi qüvvəyə minir. (2, s.99)

Qeyd etməliyik ki, lisenziya istifadəçi dairəsinin dəqiq qeydiyyatını və uçotunu tələb edir. Lisenziyalaşdırılmış elektron informasiya məhsullarının istifadəsində aşağıdakı qrup istifadəçilərə qiymətdə güzəşt edilir:

- tələbələr;
- professor-müəllimlər;
- universitetindigər əməkdaşları və elmi işçilər;
- universitet tərkibinə daxil olmayan qeyri-kommersiya idarələrinin elmi işçiləri. (5, s.119)

Lisenziya müqaviləsində bu hallar da nəzərə alınır:

1.İstifadəçinin avtorizasiyası (həqiqi istifadəçi imtiyazı). Bu baxımdan bir sıra cavabı mübahisəli olan suallar vardır: istifadəçinin avtorizasiyasını necə təmin etmək lazımdır?, yəni lisenziya müqaviləsinə uyğun olaraq şəbəkə resursundan əlaqədar istifadəçi kateqoriyası üçün müəyyən edilmiş imtiyazları təyin və onlara əməl etmək necə təşkil edilməlidir. Məsələn, ancaq universitet işçilərinə xidmət edilirmi? Buraya ancaq daimi işləyən işçilər (ştat vahidləri) aiddirmi, universitetə ezamiyyətə gələn işçilərburaya daxildirmi? Universitetin fəxri üzvlərinə (doktorlarına) xidmət edilirmi? Əlaqədar universitetin bütün tələbələrinə, yoxsa lisenziyalaşdırılmış resursun tematikasına uyğun olan fakültələrin tələbələrinə xidmət edilir? İstifadə yerinə görə məhdudiyyət qoyulurmu? İstifadəçilərin avtomatlaşdırılmış işçi yerləri ərazi üzrə necə yerləşdirilmişdir və avadanlıqlarla necə təchiz edilmişdir? Kitabxananın qeydiyyatdan keçmiş işçilərinə necə xidmət etməli?

2.İstifadə yerinə görə məhdudiyyət. Ən məqsədəuyğun variant ancaq kitabxananın binası daxilində istifadədir. Lakin bu tədbir tələbələr və əməkdaşlar üçün heç də həmişə əlverişli deyil. Buna görə də əlaqədar universitetin bütün ərazisindən elektron resursa müraciət etmək üçün imkan yaradılmalıdır. Tələbə

yataqxanalarından, müəyyən ərazidən elektron resurslara müraciətin təşkil edilməsi lisenziya müqaviləsində nəzərə alınmalıdır.

3.Lisenziya müqaviləsinin mətnində yazılmış xüsusi şərtlər və qeydlər. Müqavilədə lisenziya resursunun istifadə qaydalarının müəyyən edilməsi mürəkkəb məsələdir. Mütəxəssislərin fikrinə görə, mövcud lisenziyalarda mənfi cəhət xüsusi şərtlərin çoxunun naşirə, yəni onun hüququnun təmin edilməsinə yönəlməsidir. Əyani tanış olmaq üçün nümunəvi lisenziyanın [94] “xüsusi şərtlər” bölməsinin bir hissəsini qeyd edək. Bu hissə müəyyən məqalənin hər hansı bir hissəsini mühafizə etmək üçün icazə almaq məsələsinə aiddir: Fotosurətlərin, cədvəllərin, məqalə siyahılarının istifadəsinin yuxarıda verilən hallar istisna olmaqla naşirin razılığı olmadan məqalənin heç bir hissəsini kompüter sistemində nümayiş və mühafizə edilə bilməz və ya hər hansı digər üsulla yayıla bilməz.

4.Texniki problemlər. Elektron resursun istifadəsinə dair müəyyən kitabxana ilə lisenziya müqaviləsi bağlamış naşiri hətta kitabxananın icazəsi olsa da, texniki vasitələri qaydasında olmayan istifadəçiyə həmin resursdan istifadəyə icazə vermir. Elektron resurslardan istifadənin müxtəlif tipli və məzmunlu lisenziya müqavilələrinin olmasına baxmayaraq onlar getdikcə vahid formaya gətirilir və sayca ixtisar olunur. Aparat-proqram vasitələri də vahidləşmə istiqamətində inkişaf edir. Hazırda istifadəçinin marağını və naşirlərin imkanlarını nəzərə alan 4 tip standart lisenziya müqaviləsinin modeli işlənmişdir:

- a. Ayrıca tədris və elmi idarələr üçün;
- b. Elmi idarələr konsorsiumu üçün;
- c.Ümumi, kütləvi və xüsusi dövlət kitabxanaları üçün;
- d.Kommersiya, şirkət, kompaniya və digər sahibkar qurumların kitabxanaları üçün. (8, s.504)

Hazırda əsas problem kitabxanaların, yaxud digər istifadəçilərin naşirlərlə müəlliflik hüququ baxımından münasibətləri tənzim etmək deyil, müəlliflərlə naşirlərin münasibətlərinin səmərəli təşkil problemidir.

Elektron kitabların və bu növə daxil edilən digər birdəfəlik nəşrlərin (soraq kitabları, lüğətlər və s.) kitabxana fondlarına alınması həm qiymət, həm də komplektləşdirmə mexanizmi baxımından xüsusi problem yaratmır. Çünki onların komplektləşdirilməsi çap kitablarının komplektləşdirilməsi prosedurasına yaxındır. Lakin elektron kitabların qiymətləri nisbətən bahadır. Elektron kitabların formaları və alınması haqda yuxarıda qısaca deyildi.

Nisbətən mürəkkəb və hələlik tam araşdırılmamış, həll edilməmiş problem elektron jurnallara qiymətqoyma problemidir. Bu istiqamətdə naşirlər müxtəlif modelləri təcrübədən keçirir. Məsələn, elektron versiyanın çap versiyası ilə əlaqələndirilməsi, birləşdirilməsi; jurnalların mümkün istifadə yerinin

lisensiyalaşdırılması; kitabxana konsorsiumları üçün xüsusi qiymətlər qoyulması və s. (10, s.99)

Elektron jurnallara abunə qiymətini müəyyən edərkən əlaqədar nəşir bir qayda olaraq, informasiya bazarında öz yerini qoruyub saxlamağa və ənənəvi (çap) nəşrlərdən gəlir əldə etməyə çalışır. Belə ki, elektron jurnalların abunə qiymətləri çap jurnallarına nisbətən bahadır, lakin onlar vasitəsilə operativ və daha geniş dairədə yeni uzaq məsafədən şəbəkə vasitəsilə müraciət etmək və bazar rəqabətində davam gətirmək mümkündür. Bazarda isə iqtisadi vəziyyət getdikcə çətinləşir: jurnallar getdikcə bahalaşır, kitabxanaların lazımı abunə vəsaiti çatmır və buna görə də abunəçilərin sayı getdikcə azalır. Bütün bunlara görə bir sıra yeni qiymətqoyma strategiyası işlənib tətbiq edilir. Bunlar əsasən aşağıdakılardır:

- elektron və çap jurnallarının ayrılmaz kombinasiyası. Belə halda elektron versiyasının qiyməti qəsdən ayrılmır. Bu strategiyayı kitabxanalar daha çox dəstəkləyir;

- elektron və çap versiyasının kombinasiyası. Belə halda elektron versiyanın abunəsi üçün 1 çap vahidinin qiymətinə 10%-dən 20%-ə qədər əlavə edilir;

- jurnalın elektron versiyasına ayrıca abunə yazılışı. Belə halda çap versiyasına abunə qiymətindən 90-95% artıq qiymət əlavə edilir. Bu strategiya nəşriyyatlar və abunə agentlikləri tərəfindən bəyənilir, kitabxanalarda isə dəstəklənmir;

- kitabxana konsorsiumlarına elektron jurnallara abunə üçün xüsusi qiymətlər müəyyən etməyə çalışırlar. Bu istiqamətdə bir neçə ümumi cəhətləri qeyd etmək olar:

- çap versiyasının qiymətinə əlavələr konsorsiumun üzvlərinə müqavilədə müəyyən edilmiş əlaqədar jurnalın elektron versiyalarına, bəzən də həmin nəşriyyatın bütün elektron publikasiyalarından istifadə hüququ vardır;

- çap versiyasına abunə qiyməti baza qiyməti kimi götürülür, elektron versiyaya 15-20% əlavə edilir;

- müqavilə 3 il müddətinə bağlanılır;

- bəzən konsorsium üzvü olan kitabxanaların sayına münasib olaraq abunə qiymətində güzəştlər edilir;

- bəzən jurnalın elektron versiyasına abunə qiyməti baza qiyməti kimi götürülür və bununla çap versiyasının abunə qiymətində xeyli güzəşt edilir, yəni ancaq alıcının istəyi nəzərə alınır;

- ayrıca məsələlərlə təchizetmə metodu (metod «Плати за просмотр»). Bu metoddan istifadə edərkən abunə qiyməti 16-20 dollar arasında dəyişilir;

- müəyyən jurnal məqaləsinin dərc edilməsi üçün kitabxanadan və oxuculardan deyil, müəllifdən (müəlliflərdən) pul almaq. Bir sıra nəşirlər bu

metoddan istifadə edir. Belə halda abunə üçün verilmiş pullardan 15-20%-i müəllifə (müəlliflərə) verilir. Məsələn, 1998-ci ildən buraxılan “New Journal physics” – in (Yeni fizika jurnalı) çapında bu metod tətbiq edilir [96, c.132]. Bu jurnal ABŞ Fizika İnstitutu və Almaniya Fiziklər Cəmiyyəti tərəfindən nəşr edilir. Müəlliflərin sayından asılı olmayaraq 1 məqalənin dərci üçün 500 dollar pul ödənilir. Jurnalın abunəçilərinin sayından asılı olaraq satışdan müəlliflərə 10-12% pul ödənilir;

Digər qiymətkoyma metodları da vardır. Məsələn:

- müəyyən nəşrin bütün jurnallarından əlaqədar mövzuda seçilmiş məqalələr toplusuna (paketinə) qoyulan qiymət. Bununla sifarişə uyğun olaraq ya elektron, ya da çap versiyası, yaxud hər iki versiya abunəçiyə verilə bilər;

- abunəçi olan müəyyən idarədə ştatda olan əməkdaşların sayını ya elektron materiallardan eyni vaxtda (paralel) istifadə edən şəxslərin sayını, ya da həmin idarədən internetə müraciət edən stansiyaların ümumi sayını nəzərə alaraq qoyulan abunə qiyməti;

- proqram təminatına abunəçinin əlavə ödənişi. Bu qiymət də abunə qiymətinə əlavə edilir. (3, s.189)

Elektron jurnala abunə yazılan kitabxana və ya hər hansı bir şəxs ona baxa (oxuya), axtarış apara və ehtiyacına uyğun olaraq öz kompüterinə köçürə bilər. Kitabxanalar üçün əhəmiyyətli olan digər cəhətlər də vardır. Məsələn, əlaqədar kitabxana abunə yazıldığı elektron jurnalları pullu kitabxanalararası abonoment üçün istifadə edə bilər. Abunə müddəti qurtardıqdan sonra da həmin jurnallardan istifadə edə bilər, öz elektron kitabxanasında onların arxivini yarada bilər və s.

Elektron nəşrlərin və sənədlərin, ümumiyyətlə, elektron resursların kitabxanalarda mühafizəsindən danışarkən qeyd etməliyik ki, burada müxtəlif üsullar tətbiq edilir:

Optik disklərdə (məs: CD-ROM) olan elektron kitablar, jurnallar və digər belə sənədlərin çap əsərləri kimi biblioqrafik təsviri verilir [75], əlaqədar kitabxananın kartoçka və elektron kataloquna qoyulur. Bu növ sənədlərin özləri isə xüsusi qutularda mühafizə edilir. Hər bir optik diskin üzərinə etiket yapışdırılır və nəşrin adı buraya yazılır. Digər elektron resurslar (şəbəkə resursları) elektron kitabxanada ayrı-ayrı fayllar formasında mühafizə edilir. Kitabxananın elektron kataloqunda əlaqədar faylın ünvanı, adı, ona müraciət rejimi qeyd edilir. Bəzən elə olur ki, müəyyən kitabxananın komplektləşdirdiyi elektron sənədlər əlaqədar informasiya təchizatçısının elektron kitabxanasında saxlanılır, onların axtarış əlamətləri isə əlaqədar kitabxananın elektron kataloqunda mühafizə edilir.

Ədəbiyyat

1. Əliquliyev, R.M. İmamverdiyev, Y.N., Yusifov, F.F. Cəmiyyətin informasiya təhlükəsizliyinə dair bəzi konseptual baxışlar// İnformasiya cəmiyyəti problemləri.- 2011, №2.-s.3-9.
2. Xələfov, A.A. Kitabxanaların kompüterləşdirilməsinin əsasları: Dərslik.- B.: BDU nəşr-tı, 2006.-205s. (A.Qurbanovla birlikdə).
3. İsmayılov, X.İ Kitabxana-informasiya texnologiyaları: Dərs vəsaiti.-B.: Nurlan Nəşriyyatı Poliqrafiya Mərkəzi, 2009.- 312s.
4. Kərimov, S.Q., Həbibullayev, S.B., İbrahimzadə, T.İ. İnformatika : Dərslik - Bakı : UniPrint, 2010. - 434 s
5. Kərimov, S.Q. İnformasiya sistemləri: Monoqrafiya - Bakı: Elm, 2008. - 676 s.
- a. Rüstəmov, Ə.M. İnformatika: Dərslik.- Bakı, 2002.-511 s.
6. Alguliyev, R.M., Afanasyev, A.P., Albertian, A.N., Belevtsev, A.A., Imelbayev, Sh.S., Rappoport, A.M. Methods of security control in information and telecommunication distributed systems// Dynamics of Non-homogeneous Systems. Proceedings of ISA RAS.M.,-2001, vol.5.- pp.139-152.
7. Alguliyev, R.M., Mahmudova, R.Sh. Information Culture Formation as The Most Promising Direction of Individual's General Culture// International Journal Modern Education and Computer Science.-2015, №3, pp.54-61.
8. Alguliev, R.M., Kazimov, T.H., Mahmudova, S.C., Mahmudova, R.S., Corporate information system "Educational Center". //International Journal of Social, Human Science and Engineering.- 2007, vol.1, no.8, pp.-503-507. (USA)
9. Гиляревский, Р.С. Основы информатики [Текст]: курс лекций / Р.С. Гиляревский.- М.: Экзамен, 2003.- 319 с.
10. Семенюк, Э.Л. Информационная культура общества и прогресс информатики. НТИ., Сер.1.1994, №7.
11. Савчук, Л.Н. Информационная культура на различных этапах развития человеческого общества // Информатизация образования. – 2005. - №2. – С. 28 -34